

Верховний
Суд

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ
ВІДДІЛ ПІДГОТОВКИ СУДДІВ

Онлайн-семінар-практикум для помічників
суддів місцевих загальних та апеляційних
судів, Верховного Суду, Вищого
антикорупційного суду

«Стандарти написання судового рішення у
кримінальній справі»

6 червня 2023 року

Мотивованість (обґрунтованість) судового рішення як одна з основних вимог до якості судового рішення (правосуддя)

Ян БЕРНАЗЮК

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,
доктор юридичних наук, професор

Пов'язані поняття:

1. Справедливість
2. Доступ до суду
3. Дисциплінарна відповідальність
4. Довіра до суду
5. Строки (розумні строки, тривалість) розгляду справи
6. Суддівський розсуд (дискреція суду)
7. Процесуальні фільтри
8. Свавільне рішення
9. Використання «м'якого права» (soft law)
10. Зловживання процесуальними правами

Закон України «Про судоустрій і статус судді»

Стаття 106.

Суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстави умисного або внаслідок недбалості незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору.

Мотивованість або обґрунтованість юридичних процесуальних документів у судовому процесі виступає важливою гарантією дотримання положень ст. 129 Конституції України.

Основними засадами судочинства є:

- 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 2) забезпечення доведеності вини;
- 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором;
- 5) забезпечення обвинуваченому права на захист;
- 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 7) розумні строки розгляду справи судом;
- 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення;
- 9) обов'язковість судового рішення.

Безпосередньо Конституція України вимагає умотивованості судових рішень, які стосуються права кожної людини на свободу та особисту недоторканність, а також гарантій недоторканності житла (ст. 29 та ч. 2 ст. 30).

Стаття 30.

Кожному гарантується недоторканність житла.

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за **вмотивованим** рішенням суду.

Стаття 29.

Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за **ВМОТИВОВАНИМ** рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочиніві чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено **ВМОТИВОВАНОГО** рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про **МОТИВИ** арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника.

Стаття 147

Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, **обґрунтованості** та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

Стаття 6

Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить **обґрунтованість** будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

Стаття 5

Право на свободу та особисту недоторканність

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

- а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
- б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;
- с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності **обґрунтованої** підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо **обґрунтовано** вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення.

Стаття 45

1. Рішення у справі, а також ухвали про прийнятність або неприйнятність заяв мають бути **ВМОТИВОВАНІ**.

Стаття 49

1. Консультативні висновки Суду мають бути **ВМОТИВОВАНІ**.

Рекомендації R(81)7 КМРЄ від щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя (14 травня 1981 року)

Принцип 5: Держави повинні вжити заходів, щоб усі процесуальні дії носили простий характер, використований мовний стиль був зрозумілий публіці, а судові рішення - зрозумілі сторонам.

Рекомендації R(84)5 КМРЄ щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення судової системи (28 лютого 1984 року)

Принцип 6. Рішення повинно бути максимально коротким. У ньому може міститися посилання на норми права, проте в ньому, безумовно, також повинні бути вирішені, явно чи неявно, всі питання, пов'язані зі скаргами сторін.

Рекомендації R(95)5 КМРЄ щодо введення в дію та поліпшення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних або комерційних справах (7 лютого 1995 року)

b) дозволити суду другої інстанції відхилити відповідно до спрощеної процедурою, наприклад без інформування про це іншої сторони, будь-які скарги, які подаються йому явно **необґрунтованими**, нерозумними або поданими з наміром дошкулити;

c) Скарги до суду третьої інстанції повинні подаватися в першу чергу в рамках таких справ, які заслуговують третього судового розгляду, наприклад справ, які будуть розвивати право або які сприятимуть однакового тлумачення закону.

Їх коло може бути також обмежений скаргами по тим справам, які стосуються питань права, що мають значення для всього суспільства в цілому.

Від особи, яка подає скаргу, слід вимагати **обґрунтування** того, чому його справа буде сприяти досягненню таких цілей.

Рекомендації № R(91)1 КМРЕ щодо адміністративних санкцій (13 лютого 1999 року)

Принцип V. Адміністративний акт про застосування санкцій повинен містити мотиви, на яких він ґрунтується.

Рекомендації CM/Rec(2004)20 КМРЄ щодо судового розгляду адміністративних актів (15 грудня 2004 року)

Принцип 82. Необхідно, щоб термінологія, яка використовується в обґрунтуванні, була зрозуміла сторонам. Особливу увагу необхідно звертати на використанні термінів з інших галузей, які можуть виявитися неприпустимими в юридичному контексті.

Висновок КРЄС № 6 (2004) щодо справедливого суду в розумний строк та ролі судді в судових процесах з урахуванням альтернативних засобів вирішення спорів

Принцип 42. «Якість» правосуддя не можна ототожнювати з простою "продуктивністю". Якісний підхід повинен також брати до уваги здатність судової системи відповідати вимогам, які до неї висуваються, з урахуванням загальних цілей системи, серед яких швидкість процесу є лише одним з елементів.

Висновок № 11 (2008) КРЄС щодо якості судових рішень

Принцип 26. Ухвалення рішення в розумні строки відповідно до статті 6 Конвенції також можна вважати важливим елементом його якості. Проте, можливе виникнення суперечностей між швидкістю проведення процесу та іншими чинниками, пов'язаними з якістю, такими як право на справедливий розгляд справи, яке також гарантується зазначеною статтею.

Важливо забезпечувати соціальну гармонію та юридичну визначеність, а також попри очевидну необхідність враховувати часовий елемент, слід зважати й на інші чинники.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 грудня 2021 року у справі № 11-164сап21

Не повинно викликати сумнівів чи заперечень відносно того, що всі судові рішення повинні бути зрозумілими, викладеними чіткою і простою мовою і це є необхідною передумовою розуміння рішення сторонами та громадськістю;

для цього потрібно логічно структурувати рішення і викласти його в чіткому стилі, доступному для кожного; судові рішення повинні, у принципі, бути обґрунтованими;

у викладі підстав для прийняття рішення необхідно дати відповідь на аргументи сторін та доречні доводи, здатні вплинути на вирішення спору;

виклад підстав для прийняття рішення не повинен неодмінно бути довгим, оскільки необхідно знайти належний баланс між стислістю та правильним розумінням ухваленого рішення.

Рішення Вищої ради правосуддя від 9 липня 2020 року № 2075/0/15-20 «Про надання консультативного висновку до законопроекту № 3730»

Одним із пріоритетних завдань судів, крім «ставлення крапки» в конкретному спорі, є створення за рахунок мотивів та обґрунтувань, викладених у рішеннях, певної правової визначеності в наслідках, які можуть настати, якщо спірне питання в подібній ситуації потрапить до суду.

Романюк Ярослав «Принципи і тенденції застосування приватного права ЄС і пострадянських країн» (11 травня 2017 року)
[https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/8168B61E8B9B8875C225811D0024C4D3](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/8168B61E8B9B8875C225811D0024C4D3)

Судова влада виконує також **соціальну функцію**, що зумовлює особливу увагу до механізмів забезпечення якості та ефективності правосуддя.

Обґрунтування судового рішення, його мотивування та аргументація – це ключовий критерій якості окремого судового рішення, за яким суспільство оцінює ефективність діяльності всієї судової системи. Така оцінка прямо впливає на рівень **суспільної довіри** до судової влади загалом, що в українських реаліях набуває особливої ваги.

Свобода аргументації судового рішення не лише дає змогу судді вільно викладати власні міркування з приводу вирішення правового конфлікту. Ця свобода одночасно покладає **на суддю відповідальність** за якість і чіткість викладення в рішенні мотивів і висновків, особливо, що стосується доводів тієї сторони конфлікту, яка в результаті ухвалення судом рішення **залишається в програті**.

Дуже важливо, щоб якість судових рішень відповідала високим вимогам, які суспільство ставить до судів. Поряд із юридичною грамотністю, треба прагнути до того, щоб аргументація будь-якого рішення була логічною і зрозумілою широкому колу осіб, попри наявність спеціальних термінів. Суд зобов'язаний знайти й зазначити в рішенні такі аргументи, які переконали б не лише сторони в конкретній справі, а й суспільство загалом у тому, що **правосуддя дійсно відбулося**.

Полегшене сприйняття. У ВС навчатимуть складати судові рішення простою мовою (19 грудня 2020 року)

<https://zib.com.ua/ua/146097.html>

На думку Дмитра Гудими, потрібно пам'ятати, що будь-яке судове рішення є орієнтиром для учасників подібних правовідносин, а отже, запобігатиме новим судовим спорам. Також за рішеннями судів суспільство може оцінювати ефективність системи правосуддя - з допомогою засобів масової інформації, юристів-практиків, правозахисників та науковців. Тож від якості кожного рішення залежить **авторитет судової влади**.

Водночас метою рішення є не лише вирішення певного спору через надання сторонам юридичної визначеності в їхніх правовідносинах, але й установлення практики, яка може попередити **виникнення інших спорів та забезпечити суспільну гармонію**.

Інформацію слід викладати згідно з принципом **«контекст передує деталям, а висновки — роздумам»**. Хоча традиційно висновок розміщується наприкінці тексту, що з наукового погляду не є добре для належного сприйняття інформації.

Кравчук Володимир. Про два типи рішень і єдність практики. (27 жовтня 2020 року)
<https://www.facebook.com/cdoslidzenna/posts/1112507035831730>

Варто розрізняти **два типи судових рішень ВС:**

1) **прецедентні** – рішення ВС, у якому вперше вирішується певне правове питання, що раніше не вирішувалося судом касаційної інстанції, або ж у якому зроблено відступ від попереднього прецеденту чи його доповнення і

2) **непрецедентні (рядові)** – судові рішення, які лише відтворюють правові висновки, що їх ВС уже попередньо висловлював в інших постановках, не повинні мати прецедентного значення.

У перших рішеннях визначають, як слід тлумачити ті чи інші правові норми в контексті певних обставин справи; у других – доцільно лише послатися на першоджерело – постанову ВС, у якій уперше сформульовано правовий висновок, і перевірити його застосовність у справі, що розглядається.

Кунянський Станіслав. Про що це все <https://kuniansky.com.ua/all/start/>

Американський юрист і типограф Метью Батеррік зображує ставлення до документа з боку автора і читача:

	Автор	Читач
Часу на концентрацію	Багато	Мало
Інтерес до теми	Високий	Низький
Відкритість до протилежної позиції	Ні	Так

Юдківська Анна. Суддя ЄСПЛ: «Українські суди часто не надають належного обґрунтування в рішеннях» (27 серпня 2020 року)

<https://sud.ua/ru/news/publication/177511-suddya-yespl-ukrayinski-sudi-chasto-ne-nadayut-nalezhnogo-obgruntuvannya-v-rishennyakh>

Ключовим моментом у контексті необґрунтованих рішень пані Юдківська називає рішення щодо тримання під вартою під час досудового слідства. Суди часто у своїх обґрунтуваннях таких рішень обмежуються загальними фразами замість того, аби надати детальне пояснення того, чому саме суд вважає, що має місце той чи інший ризик, який власне і вимагає тримання під вартою.

Продовження тримання під вартою вимагає ще більш серйозного обґрунтування. «Але суди не надають додаткових мотивів і виправдовують подальше тримання під вартою відсутністю підстав звільняти, хоча Конвенція вимагає абсолютно протилежного підходу», – акцентувала суддя ЄСПЛ.

Проблема неналежного обґрунтування рішень створює іншу – «перенаселення» слідчих ізоляторів, що у свою чергу значно погіршує умови тримання в СІЗО.

Говорячи ж про некримінальні провадження, проблема необґрунтованості також має місце, проте дещо в іншому руслі. Європейський суд у цьому плані висловлюється в термінах «національний суд не пояснив», «національний суд не взяв до уваги», «з рішення національного суду не вбачається» і т. д.

«Беззаперечно, довіра судам буде там, де рішення належним чином пояснені і належним чином обґрунтовані».

Закон України «Про Конституційний Суд України»

Стаття 89. Вимоги до рішення Суду

1. Рішення Суду містить:

3) мотивувальну частину із зазначенням положень Конституції України, відповідно до яких Суд **обґрунтовує своє рішення.**

Стаття 90. Вимоги до висновку Суду

1. Висновок Суду містить:

3) мотивувальну частину із зазначенням положень Конституції України, відповідно до яких Суд **обґрунтовує висновок.**

ЄСПЛ у рішенні у справі "Split ferry port Jsc v. Croatia" (28 квітня 2022 року, заява № 23472/15) зробив висновок, що немає ніякого розумного виправдання тому, що Конституційний Суд розглянув конституційну скаргу не вирішивши **важливі доводи заявника** щодо її неприйнятності.

Що сказала Зеленському Венеціанська комісія щодо розпуску Конституційного Суду та електронного декларування: деталі Висновку ВК

<https://sud.ua/ru/news/publication/187415-hto-skazala-zelenskomu-venetsianskaya-komissiya-po-povodu-rospuska-konstitutsionnogo-suda-i-elektronnogo-deklarirovaniya-detali-vyvoda-vk>

Венеціанська комісія відзначає, що вимога поділу влади полягає в тому, щоб Конституційний Суд не узурпував роль законодавчого органу. Навіть коли формально Конституційний Суд має право оголосити неконституційним положення Кримінального кодексу, це право повинно здійснюватися з належним урахуванням ролі, яку відіграє парламент в системі стримувань і противаг.

Згідно зі статтею 92 Конституції України тільки закони визначають діяння, які є злочинами, та відповідальність за них.

В даному випадку КСУ не навів жодних доказів і не розробив якихось конкретних аргументів, що виправдовують свою беззастережну твердження про те, що подання неправдивої декларації «не здатна завдати значної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі».

По-друге, КСУ стверджує, що стаття 366-1 Кримінального кодексу не відповідає «вимогам ясності і однозначності». Венеціанська комісія, перш за все, з жалем відзначає, що рішення КСУ № 13-р / 2020 також не вистачає ясності: КСУ не зміг визначити, які конкретні частини статті 366-1 були полічені недостатньо ясними.

«Крім того, стаття 89 Закону про КСУ передбачає, що рішення КСУ мають бути вмотивовані. У разі відсутності або недостатності обґрунтування законодавчий орган повинен покладатися на загальні конституційні принципи і міжнародні стандарти. Якщо висновок суперечливий, слід застосовувати логіку ».

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 травня 2022 року у справі № 11-194сап21

За скаргою судді Вищого антикорупційного суду Велика Палата Верховного Суду постановила скасувати рішення Вищої ради правосуддя від 20 квітня 2021 року № 877/0/15-21 про залишення без змін рішення її Першої Дисциплінарної палати від 17 березня 2021 року № 646/1дп/15-21 щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності за дисциплінарний проступок судді ВАКС.

Рішення скасоване як таке, що «не може вважатися законним і вмотивованим».

ЄСПЛ у рішенні у справі «**Bilgen v. Turkey**» (від 9 березня 2021 року, заява № 1571/07) дійшов висновку, що рішення, пов'язані із кар'єрою та переведенням суддів мають бути належно вмотивовані.

У рішеннях, які стосуються кар'єри та переведення суддів, повинні бути наведені вагомі та переконливі причини. Наприклад, такі, що могли б дійсно показати гостру нестачу кадрів у тому чи іншому суді.

З огляду на важливу роль суддів, яку вони відіграють у захисті прав, передбачених у конвенції, у країні мають існувати гарантії того, що судовій незалежності нічого не загрожуватиме.

Згідно з імперативними вимогами ст. 242 КАС України рішення суду повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим; обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин в адміністративній справі, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні, з наданням оцінки всім аргументам учасників справи. Аналогічні положення містяться у ст. 236 ГПК України та ст. 263 ЦПК).

Дещо інший підхід застосовано у КПК України. Зокрема, відповідно до ст. 370 цього Кодексу, судові рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до статті 94 цього Кодексу. Вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення.

Мотивованість є обов'язковою вимогою, відмінною від вимоги щодо обґрунтованості судового рішення. Причому мотивованість судового рішення – це відображення всіх мотивів та обґрунтувань судового рішення у його змісті, тобто фактично «мотивованість» та «обґрунтованість» судового рішення є двома взаємопов'язаними вимогами, які співвідносяться, як форма (спосіб зовнішнього відображення) та зміст.

Мотивованість судового рішення є свідченням того, що:

- доводи та міркування сторін (учасників) судового процесу були належним чином оцінені та враховані або відхилені судом на підставі конкретно визначених мотивів;
- усім зібраним у справі доказам (зібраним судом або поданим учасникам справи) було надано належну правову оцінку; надано обґрунтування прийняття (врахування) та відхилення кожного доказу;
- наведені норми права, якими урегульовані спірні правовідносини, з наданням обґрунтування того, чому ті чи інші правові норми мають бути застосовані у конкретній спірній ситуації, враховуючи попередні два пункти.

Відповідно до ст. 356 КАС мотивувальна частина рішення суду касаційної інстанції викладається із зазначенням:

1. мотивів прийняття або відхилення кожного аргументу, викладеного в касаційній скарзі та відзиві на касаційну скаргу;
2. доводів, за якими суд касаційної інстанції погодився або не погодився з висновками суду першої та (або) апеляційної інстанції;
3. висновків за результатами розгляду касаційної скарги з посиланням на норми права, якими керувався суд;
4. дій, що їх повинні виконати суди першої та (або) апеляційної інстанцій у разі скасування судового рішення і передачі справи на новий розгляд.

Згідно з положеннями ст. 442 КПК у мотивувальній частині рішення суду касаційної інстанції зазначається:

1. короткий зміст вимог касаційної скарги та оскаржених судових рішень;
2. узагальнені доводи особи, яка подала касаційну скаргу;
3. узагальнений виклад позиції інших учасників судового провадження;
4. встановлені судами першої та апеляційної інстанцій обставин;
5. мотивів, з яких виходив суд касаційної інстанції при прийнятті постанови, і положення закону, яким він керувався.

Стаття 248 КАСУ

В ухвалі, яку суд постановляє без виходу до нарадчої кімнати, **оголошуються висновок суду та МОТИВИ**, з яких суд дійшов такого висновку.

Стаття 372 КПК

В ухвалі, яку суд постановляє без виходу до нарадчої кімнати, **оголошуються висновок суду та МОТИВИ**, з яких суд дійшов такого висновку.

Загальні вимоги до змісту судового рішення викладені у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 року № 14. Згідно з п. п. 11 та 12 постанови у мотивувальній частині рішення слід наводити дані про встановлені судом обставини, що мають значення для справи, їх юридичну оцінку та визначені відповідно до них правовідносини, а також оцінку всіх доказів; встановлюючи наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення, визнаючи одні та відхиляючи інші докази, суд має свої дії мотивувати та враховувати, що доказування не може ґрунтуватися на припущеннях; у мотивувальній частині кожного рішення має бути наведено також посилання на закон та інші нормативно-правові акти матеріального права (назва, стаття, її частина, абзац, пункт, підпункт закону), у відповідних випадках – на норми Конституції України, на підставі яких визначено права та обов'язки сторін у спірних правовідносинах, посилання на Конвенцію та рішення Європейського суду з прав людини.

Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень (пункти 32-41)

- Усі судові рішення повинні бути обґрунтованими, зрозумілими, викладеними чіткою і простою мовою, і це є необхідною передумовою розуміння рішення сторонами та громадськістю.

У викладі підстав для прийняття рішення необхідно дати відповідь на доречні аргументи та доводи сторін, здатні вплинути на вирішення спору;

- виклад підстав для прийняття рішення не повинен неодмінно бути довгим, оскільки необхідно знайти належний баланс між стислістю та правильним розумінням ухваленого рішення;
- обов'язок суддів наводити підстави для своїх рішень не означає необхідності відповідати на кожен аргумент заявника на підтримку кожної підстави захисту; обсяг цього обов'язку суду може змінюватися залежно від характеру рішення;
- очікуваний обсяг обґрунтування залежить від різних доводів, які може наводити кожна зі сторін, а також від різних правових положень, звичаїв та доктринальних принципів, а крім того, ще й від різних практик підготовки та представлення рішень у різних країнах.

Практика Європейського суду з прав людини

ЄСПЛ наголошує, що пункт 1 статті 6 Конвенції зобов'язує національні суди обґрунтовувати свої рішення (рішення у справі «Якущенко проти України», заява № 57706/10, пункт 28).

Принцип належного здійснення правосуддя також передбачає, що судові рішення мають у достатній мірі висвітлювати мотиви, на яких вони ґрунтуються (рішення у справах «García Ruiz v. Spain» [GC] (заява №30544/96, пункт 26), «Проніна проти України» (заява № 63566/00; пункт 23), «Серявін та інші проти України» (заява № 4909/04; пункт 58), «Бендерський проти України» (заява N 22750/02, пункт 42)).

У рішенні «Helle v. Finland» (заява №20772/92; пункт 60) ЄСПЛ наголосив також і на тому, що суд обов'язково повинен мотивувати рішення, а не просто погоджуватися з висновками рішення суду попередньої інстанції. Вмотивованість рішення можна досягти або шляхом використання мотивів суду попередньої інстанції або шляхом наведення власних мотивів щодо розгляду аргументів та істотних питань у справі.

У рішенні у справі «Peleki v. Greece» (заява № 69291/12; пункт 71) ЄСПЛ нагадав, що рішення суду може бути визначене як «довільне» з точки зору порушення справедливого судового розгляду лише в тому випадку, якщо воно позбавлене мотивувань або якщо зазначені ним мотиви ґрунтуються на порушенні закону, допущеного національним судом, що призводить до «заперечення справедливості» (рішення у справі «Moreira Ferreira v. Portugal» (no 2), заява № 19867/12, пункт 85).

З цього також випливає, що зобов'язання судових органів мотивувати свої рішення передбачає, що сторона судового розгляду може очікувати конкретної та чіткої відповіді на аргументи, що є визначальними для результату судового провадження.

У рішенні у справі «Perez v. France» (заява № 47287/99, пункт 80) ЄСПЛ зазначив, що гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції право на справедливий судовий розгляд включає право сторін, що беруть участь у справі, представляти будь-які зауваження, які вони вважають доречними до їхньої справи.

Оскільки метою Конвенції є забезпечення не теоретичних чи ілюзорних прав, а прав фактичних і ефективних (рішення у справі «Artico v. Italy», заява № 6694/74, пункт 33), це право можна вважати ефективним тільки в тому випадку, якщо зауваження були дійсно «заслухані», тобто належним чином враховані судом, який розглядає справу.

Дія статті 6 Конвенції полягає в тому, щоб, серед іншого, зобов'язати суд провести належний розгляд зауважень, доводів і доказів, представлених сторонами у справі, неупереджено вирішуючи питання про їх належності до справи (рішення у справі «Van de Hurk v. the Netherlands», заява № 16034/90, пункт 59).

В аспекті оцінки аргументів учасників справи у касаційному провадженні, ЄСПЛ також неодноразово зазначав, зокрема у рішенні «Garcia Ruiz v. Spain» [GC] (заява № 30544/96, пункт 26) про те, що хоча пункт 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, проте вказаний підхід не можна тлумачити як такий, що вимагає детальної відповіді на кожен аргумент (рішення у справах «Van de Hurk v. the Netherlands» (заява № 16034/90, пункт 61), «Шкіря проти України» (заява № 30850/11, пункт 43).

У вказаному рішенні Суд також звертає увагу на те, що ступінь застосування обов'язку викладати мотиви може змінюватися залежно від характеру рішення і повинно визначатися у світлі обставин кожної справи.

Подібних висновків щодо необхідності дотримання вказаного зобов'язання виключно з огляду на обставини справи ЄСПЛ дійшов також у рішеннях «Ruiz Torija v. Spain» (заява №18390/91, пункт 29), «Higgins and others v. France» (заява № 20124/92, пункт 42), «Бендерський проти України» (заява № 22750/02, пункт 42) та «Трофимчук проти України» (заява № 4241/03, пункт 54).

У рішенні «Трофимчук проти України» (заява № 4241/03; пункт 54) ЄСПЛ зазначив, що не бачить жодних ознак несправедливості або свавільності у відмові судів детально розглянути доводи заявника, оскільки суди чітко зазначили, що ці доводи були повністю необґрунтованими.

Висновок:

У рішеннях ЄСПЛ склалась стала практика, відповідно до якої рішення національних судів мають бути обґрунтованими, зрозумілими для учасників справ та чітко структурованими; у судових рішеннях має бути проведена правова оцінка доводів сторін, однак, це не означає, що суди мають давати оцінку кожному аргументу та детальну відповідь на нього. Тобто вмотивованість рішення залежить від особливостей кожної справи, судової інстанції, яка ухвалює рішення, та інших обставин, що характеризують індивідуальні особливості справи.

Практика Верховного Суду

Мотивованість судового рішення як одна з гарантій доступу до правосудді

(постанова Верховного Суду від 13 квітня 2023 року у справі № 640/19270/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110215801>)

До Верховного Суду надійшла касаційна скарга Міністерства культури та інформаційної політики України (відповідач) на ухвалу апеляційного адміністративного суду, якою апеляційну скаргу Мінкультури повернуто скаржнику.

Повертаючи апеляційну скаргу, суд апеляційної інстанції виходив з того, що попередньою ухвалою було залишено апеляційну скаргу без руху через її невідповідність вимогам статті 296 далі – КАС України. Скаржнику було надано строк для усунення недоліків апеляційної скарги шляхом надання документа про сплату судового збору, однак, скаржником недоліки апеляційної скарги у встановлений судом строк не було усунуто.

Переглядаючи ухвалу суду апеляційної інстанції у касаційному порядку, Верховний Суд дійшов висновку про необхідність задоволення касаційної скарги Мінкультури, скасування оскаржуваної ухвали суду апеляційної інстанції та направлення справи до цього суду для продовження розгляду.

Верховний Суд виходив з аналізу статей 169 та 298 КАС України, а також положень Закону України «Про судовий збір», на підставі чого погодився з висновком суду апеляційної інстанції про те, що ненадання скаргником документа про сплату судового збору є підставою для залишення апеляційної скарги без руху, а у разі не усунення такого недоліку - повернення особі, яка її подала.

Водночас, Верховний Суд вказав на помилковість висновків суду апеляційної інстанції про те, що оскільки відповідачем рішення суду першої інстанції оскаржувалося в цілому, то сума судового збору за подання апеляційної скарги мала бути сплачена у повному обсязі, виходячи з розрахунку 150% розміру судового збору, сплаченого у суді першої інстанції.

З цього приводу Суд звернув увагу на те, що відповідач в апеляційній скарзі оскаржував рішення суду першої інстанції тільки у частині задоволення позову, тобто щодо двох позовних вимог немайнового характеру, про що Мінкультури й зазначав у заяві, поданій на виконання ухвали суду апеляційної інстанції про залишення апеляційної скарги без руху.

На цій підставі Верховний Суд дійшов висновку, що суд апеляційної інстанції не надав оцінку усім доводам, наведеним у заяві відповідача стосовно розміру судового збору, що підлягає сплаті за подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції, чим недотримався вимог пункту 3 частини першої статті 248 КАС України щодо мотивованості ухвали суду.

З урахуванням положень частини другої статті 121 КАС України та частин третьої та четвертої статті 6 Закону України «Про судовий збір» Суд сформулював правовий висновок про те, що за подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції у певній частині задоволених/відмовлених у задоволенні вимог судовий збір сплачується у розмірі, пропорційному частині, в якій оскаржується судове рішення;

Вирішуючи питання про розмір судового збору за подання апеляційної скарги, суд повинен неухильно дотримуватися вимог пункту 3 частини першої статті 248 КАС України щодо мотивованості ухвали суду з наведенням обґрунтувань щодо визначення конкретного розміру судового збору; з урахуванням обставин справи суд апеляційної інстанції, вирішуючи питання про усунення недоліків апеляційної скарги, зокрема, шляхом надання документу про сплату судового збору, має право продовжити процесуальний строк, встановлений судом, тобто надати новий строк на вчинення тієї процесуальної дії, яка не була вчинена у первісно встановлений строк з поважних причин.

Процесуальним законом встановлено необхідність належного мотивування процесуальних ухвал, що викладається окремим документом

(постанова Верховного Суду від 14 лютого 2023 року у справі № 380/18653/21–
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/108969359>)

Верховний Суд розглянув касаційну скаргу Головного управління Держпраці (відповідача у справі) на ухвалу апеляційного адміністративного суду про повернення апеляційної скарги.

У цій справі рішенням окружного адміністративного суду задоволено позов фізичної особи - підприємця до Головного управління Держпраці про визнання протиправними та скасування попередження та припису.

Не погодившись із ухваленим рішенням, Головне управління Держпраці звернулося з апеляційною скаргою до суду апеляційної інстанції, який своєю ухвалою апеляційну скаргу повернув скаржнику.

Постановляючи вищезазначену ухвалу, суд апеляційної інстанції виходив з того, що ним було постановлено ухвалу про залишення апеляційної скарги без руху через її невідповідність вимогам КАС України. Скаржнику було надано строк для усунення недоліків – десять днів з моменту отримання копії вказаної ухвали, шляхом надання до апеляційного адміністративного суду документу про сплату судового збору чи доказів наявності пільг по його сплаті. Однак, за висновком суду апеляційної інстанції, скаржником недоліки апеляційної скарги у встановлений судом строк не було усунуто, а тому наявні підстави для повернення апеляційної скарги.

Водночас Верховний Суд вказав на необґрунтованість висновків суду апеляційної інстанції, касаційну скаргу Головного управління Держпраці задовольнив, оскаржувану ухвалу скасував, а справу направив для продовження розгляду до апеляційного адміністративного суду.

Суд виходив, зокрема з положень статті 3 КАС України, відповідно до якої провадження в адміністративних справах здійснюється відповідно до закону, чинного на час вчинення окремої процесуальної дії, розгляду і вирішення справи.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання надмірному тиску на суб`єктів господарювання» від 4 березня 2021 року № 1320-ІХ, який набрав чинності 27 квітня 2021 року, у частину першу статті 5 Закону України «Про судовий збір» включено пункт 20 такого змісту: «центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, його територіальні органи».

Враховуючи наведене, Верховний Суд дійшов висновку, що з 27 квітня 2021 року від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, його територіальні органи.

Управління Держпраці є саме тим територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, про який зазначено в пункті 20 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір», та звернулося з апеляційною скаргою після 27 квітня 2021 року.

Суд також врахував, що скаржник, на виконання ухвали апеляційного адміністративного суду подав до суду клопотання про звільнення від сплати судового збору з посиланням на те, що відповідно до пункту 20 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» органи Держпраці звільнені від сплати судового збору за подання апеляційних скарг.

Відповідно до пункту 3 частини першої статті 248 КАС України ухвала, що викладається окремим документом, складається з мотивувальної частини із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу.

У цій справі Верховний Суд зробив висновок, що мотивованість будь-якого судового рішення в адміністративному судочинстві, в цілому, забезпечує:

- 1) реалізацію засадничих принципів правосуддя, зокрема, верховенства права, змагальності учасників справи, офіційності з'ясування обставин справи;
- 2) дотримання основоположних прав та інтересів людини та громадянина (враховуючи суспільні інтереси та інтереси держави) у сфері правосуддя;
- 3) можливість здійснення судового контролю за законністю та обґрунтованістю рішень судів попередніх інстанцій;
- 4) можливість здійснення громадського контролю за якістю судових рішень, проведення їх моніторингу та врахування у практичній діяльності.

Існують підвищені стандарти до мотивованості рішень суб'єктів владних повноважень про втручання у власність

(постанова Верховного Суду від 16 березня 2023 року у справі № 160/18668/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109601423>)

Верховний Суд розглянув у касаційному порядку адміністративну справу за позовом фізичної особи – сертифікованого інженера-землевпорядника до Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру.

Спiрнi правовiдносини у цiй справi виникли у зв'язку з анулюванням відповідачем квалiфiкацiйного сертифiката iнженера-землевпорядника позивача внаслiдок виявлення окремих порушень, допущених позивачем пiд час виготовлення документацiї iз землеустрою. Не погоджуючись з таким рiшенням Держгеокадастру, позивач звернувся з позовом до суду, в якому просив визнати протиправним та скасувати це рiшення.

Судами першої та апеляцiйної iнстанцiї позов задоволено з огляду на те, що анулювання сертифiката iнженера-землевпорядника на пiдставi подання Квалiфiкацiйної комiсії без обґрунтованого (у рiшеннi Квалiфiкацiйної комiсії) того, в чому полягає «грубе» порушення позивачем вимог законодавства при виконаннi робiт iз виготовлення проекту землеустрою та вимог нормативно-правових актiв у сферi землеустрою, є протиправним.

Верховний Суд погодився з такими висновками судів попередніх інстанцій, касаційну скаргу Держгеокадастру залишив без задоволення, а рішення судів першої та апеляційної інстанцій – без змін.

Суд зробив висновок, що законодавець наділив Держгеокадастр повноваженнями здійснювати державний нагляд у сфері землеустрою та приймати рішення про анулювання кваліфікаційного сертифіката на підставі відповідного подання Кваліфікаційної комісії; остання, в свою чергу, формує таке подання за наслідками розгляду відповідних звернень заінтересованих осіб у разі виявлення грубого порушення сертифікованими інженерами-землевпорядниками вимог положень нормативно-правових актів, нормативно-технічних документів, стандартів, норм і правил у сфері землеустрою.

При цьому законодавство не дає визначення грубого порушення суб`єктом господарювання або ж інженером-землевпорядником вимог нормативно-правових актів, про яке зазначено, зокрема у пункті 19 розділу III Порядку № 392; це поняття має оціночний характер, а тому для з`ясування характеру порушення слід досліджувати допущене порушення у сукупності з урахуванням усіх обставин та попередніх проступків; у кожному конкретному випадку повинно встановлюватися, виходячи з об`єктивних та суб`єктивних ознак вчиненого діяння.

З огляду на вищезазначене, за відсутності обґрунтування у протоколі та поданні Кваліфікаційної комісії факту вчинення позивачем грубого порушення та того, в чому таке виражається, Суд вказав на правильність висновку судів попередніх інстанцій про те, що відповідачем спірне рішення про анулювання кваліфікаційного сертифікату інженеру-землевпоряднику прийнято без врахування усіх істотних обставин справи, що стало підставою для визнання його протиправним та скасування.

Суд також зазначає, що стосовно вимог до адміністративного акта суб`єкта владних повноважень у судовій практиці склалася правова позиція, відповідно до якої такий акт має бути детально обґрунтованим (мотивованим).

Вимога про те, що адміністративний акт про застосування санкцій повинен містити мотиви, на яких він ґрунтується, на додаток до принципів справедливої адміністративної процедури, що регулюють адміністративні акти, встановлена також у Рекомендації № R(91)1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про адміністративні санкції (прийнято Комітетом Міністрів 13 лютого 1999 року) на 452-му засіданні заступників міністрів) (Council of Europe Committee of ministers Recommendation No. R(91)1 of the Committee of Ministers to member states on administrative sanctions).

Використані джерела:

1. Берназюк Я.О. Мотивованість судового рішення як гарантія реалізації принципу верховенства права // Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – 2018. – № 5. – С. 18-22. http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/5_2018.pdf
2. Берназюк Я.О. Поняття та критерії мотивованості судового рішення як однієї з гарантій дотримання судами принципу верховенства права <https://sud.ua/ru/news/blog/133015-ponyattya-ta-kriteriyi-motivovanosti-sudovogo-rishennya-yak-odniyeyi-z-garantiy-dotrimannya-sudami-printsipu-verkhovenstva-prava>
3. Берназюк Я.О. Основні етапи підготовки мотивованого судового рішення: вимоги процесуального закону в світлі положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод <https://sud.ua/ru/news/blog/135240-osnovni-etapi-pidgotovki-motivovanogo-sudovogo-rishennya-vimogi-protsesualnogo-zakonu-v-svitli-polozhen-konventsii-pro-zakhist-prav-lyudini-i-osnovopolozhnikh-svobod>
4. Берназюк Ян. Ефективний захист прав особи в адміністративному судочинстві як основа довіри до правосуддя: критерії, межі та особливості досягнення (Національна школа суддів України; Програма підготовки для підтримання кваліфікації суддів окружних адміністративних судів; 12 квітня 2023 рік) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist.pdf
5. Берназюк Ян. Принцип законності як один із елементів верховенства права: особливості застосування під час вирішення соціальних спорів» (Національна школа суддів України; Семінар для суддів та помічників суддів адміністративних судів “Соціальні спори. Способи захисту”; 21 квітня 2023 року) [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist%20\(1\).pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist%20(1).pdf)

Верховний
Суд

Дякую за увагу!